

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті обґрунтовано актуальність дослідження категорії «соціальний діалог». Ґрунтовний огляд підходів вітчизняних та закордонних вчених, а також проведений аналіз складових поняття «соціальний діалог», та законодавчо-нормативних засад його реалізації, дозволив визначити роль та представити єдине визначення цього терміну в контексті соціально-економічного розвитку суспільства. На підставі зібраної та проаналізованої інформації, запропоновано замість відомих чотирьох розглядати шість можливих рівнів впровадження соціального діалогу.

Ключові слова: соціальний діалог, суспільство, соціально-економічний розвиток, учасники діалогу, рівень впровадження.

Постановка проблеми. В сучасних умовах світових тенденцій розвитку все актуальнішою стає проблема налагодження гармонійних відносин та ефективної взаємодії між сторонами і учасниками соціально-економічних процесів, що протікають у будь-якому суспільстві.

Пошук точок співпадіння між інтересами держави, представників різних сфер діяльності та громадськості стає сьогодні нагальною потребою та необхідною умовою для подальшого соціально-економічного розвитку будь-якої держави. Більше того, така проблема постає не тільки на рівні окремих держав, але й в рамках подальшого розвитку світового співтовариства.

У цьому контексті все частіше можна відстежити використання такого поняття, як «соціальний діалог», яке призначене охарактеризувати саме процеси пошуку «спільної мови» між всіма учасниками взаємовідносин.

Отже сьогодні виникає реальна потреба у чіткому визначенні поняття «соціальний діалог», а також у яких випадках доречно використовувати даний термін в рамках забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою дослідження поняття «соціальний діалог» займається все більше представників сучасної науки. Серед них можна відзначити: Громадську Н. [1], Маршавіна Ю. [2], Антонову О. [3], Цвих В. [4], Трюхан О. [5] Парчевську С. [6], Петроє О. [7] та ін.

Варто зазначити, що всі вказані автори займаються дослідженням суті соціального діалогу в різних сферах життєдіяльності суспільства та під різним кутом зору.

Наприклад, Громадська Н. [1] досліджує роль соціального діалогу в соціальній політиці держави і вважає, що соціальний діалог являє собою процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією між роботодавцями, працівниками й державою, спрямований на успішне вирішення питань соціально-економічної політики. Автор вважає, що соціальний діалог є не лише важливим інститутом соціально-трудових відносин та інструментом соціальної політики, а й політичним інститутом, який сприяє реалізації політичної участі соціальних груп [1, с. 5].

У свою чергу Маршавін Ю. [2] визначає сутність соціального діалогу в контексті розвитку ринку праці. На його думку соціальний діалог – це своєрідний форум, де узгоджуються позиції роботодавців і трудящих щодо соціально-економічних проблем [2, с. 236]. Дослідник зазначає, що соціальний діалог на ринку праці допомагає збалансувати інтереси сторін шляхом переговорів і пошуку компромісів.

Антонова О. [3] розглядає соціальний діалог як модель взаємодії законодавчого органу з неурядовими організаціями, яка передбачає партнерські взаємовідносини представників органів державної влади, роботодавців та представників найманих працівників: об'єднань профспілок і неурядових організацій, що мають довіру найманих працівників та для яких відстоювання соціальних та економічно-трудових інтересів громадян є одним із напрямків їх діяльності [3, с. 179-180].

Цвих В. [4] посилаючись на Б. Мартенса розглядає поняття соціального діалогу у тандемі з соціальним партнерством, стверджуючи, що соціальний діалог має дві інтер-

претації [4, с. 182]. За першою під «соціальним діалогом» розуміється процес централізованого пошуку державою одного або двох соціальних партнерів. За другою інтерпретацією – соціальний діалог це більш складний процес, що включає державу, а також знайдених нею соціальних партнерів, які діють, шукаючи діалогу з іншими, керуючись не тільки вказівками, але власним розсудом.

Трюхан О. [5] в рамках трудового права пропонує у змісті поняття соціального діалогу виділяти 4 ознаки: 1) предмет – система колективних трудових відносин; 2) суб'єкти соціального діалогу (сторони та інші учасники – працівники (їх представники), роботодавці (їх представники), органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші органи та особи; 3) мета – забезпечення узгодження інтересів сторін (суб'єктів); 4) характер відносин, що регулюються – трудові і пов'язані з ними соціально-економічні відносини [5, с. 11].

Парчевська С. дотримується думки, що соціальний діалог можна визначити як узгодження інтересів соціальних партнерів, що базується на інформуванні кожної зі сторін про свої наміри та можливості, на ретельному відборі аналітичної інформації, наданої експертами незалежних партнерів, а також на мотивації своїх позицій, доводів, очікувань.

Нарешті Петроє О. [7] вважає, що у широкому значенні соціальний діалог доцільно розглядати як особливу форму дискусії довкола широкого кола питань, які є предметом інтересів різних соціальних груп і суспільства в цілому. У цьому значенні соціальний діалог передбачає широкий формат учасників: на партнерській основі рівноправно беруть участь дві, три і більше сторін причому жодна зі сторін не має переваг, не домінує з огляду на свій статус, право сильнішого не працює, а розбіжність точок зору нівелюється в результаті взаємних поступок.

Представлені визначення «соціального діалогу» достатньо різнобічні та висвітлюють сутність даного явища у різних окремих сферах життєдіяльності: політика, державне управління, правові взаємовідносини між роботодавцем та робітником, тощо.

Огляд представлених підходів засвідчив, що «соціальний діалог» поняття дуже многогранне, а його трактування залежить від сфери дослідження, але варто підкреслити, що ця категорія більш висвітлена в сфері

розвитку права та політології, натомість потребує більшої уваги з боку науковців у форматі соціально-економічного розвитку суспільства.

Мета статті. Узагальнення існуючих підходів, обґрунтування ролі та визначення поняття «соціальний діалог» у контексті соціально-економічного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для об'єктивного визначення категорії «соціальний діалог», відокремимо його складові елементи та розглянемо сутність кожного з них.

Отже у понятті «соціальний діалог» першочергової уваги потребує визначення суті самого діалогу. Діалог у перекладі з давньогрецького (Διάλογος) — дослівно перекладається як «через слово», означає розмову, бесіду. Отже діалог – це процес, який може стосуватися тільки людей і є невід'ємною складовою людських взаємовідносин у всіх сферах життєдіяльності, що і пояснює існування багатьох різноаспектних підходів до інтерпретації його сутності [8].

У повсякденному розумінні діалог окрім основної функції комунікації розглядається як літературна або театральна форма усного або письмового обміну висловами (репліками) між двома і більше людьми [9].

Філософський словник В. Кемерова [10] трактує діалог як термін, що використовується в сучасних онтологічних теоріях комунікацій для зазначення особливого рівня комунікативного процесу, на якому відбувається поєднання особистостей учасників комунікації.

Велика радянська енциклопедія [11] висвітлює діалог як: 1) різновид речі, що характеризується ситуативністю (залежністю від обставин розмови), контекстуальністю (обумовленістю попередніми висловами), мимовільністю та низьким ступенем організованості (не запланованим характером); 2) функціональний різновид мови, що реалізується в процесі безпосереднього спілкування між співбесідниками, який складається з послідовного чергування стимулюючих та реагуючих реплік.

Огляд представлених підходів дає можливість підсумувати, що діалог – це специфічна форма комунікаційного процесу між двома або більше сторонами у будь-якій сфері життєдіяльності, яка дозволяє дійти консенсусу стосовно предмету спілкування.

Друга складова поняття «соціальний діалог» - соціальне (від лат. *Socialis* — товариський, громадський) – це одна з основних категорій соціології і соціальної філософії. Вперше вона була введена до наукового обігу К. Марксом для позначення характеристики однієї із сторін суспільного життя. «Соціальне» — це сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, інтегрована індивідами чи спільнотами у процесі спільної діяльності в конкретних умовах, яка виявляється в їхніх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, соціальних явищ і процесів. «Соціальне» проявляється скрізь, де дія однієї людини зіставляється з дією іншої [9].

Академічний тлумачний словник [12] трактує значення поняття «соціальний» як: пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу; існуючий у певному суспільстві; здійснюваний у суспільстві.

Проблемі розвитку соціального діалогу в Україні на державному рівні почали приділяти увагу тільки з середини минулого десятиліття. Довгий час уся законодавчо-нормативна база обмежувалася Указом Президента України «Про розвиток соціального діалогу» [13], який не містив навіть чіткого визначення даної категорії.

Сьогодні функціонує Закон «Про соціальний діалог в Україні», прийнятий 23 грудня 2010 року [14], згідно з яким соціальний діалог – це процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин. Але законодавчо закріплене визначення має дещо обмежений характер, адже за результатами огляду підходів різних авторів було визначено, що участь у соціальному діалозі можуть приймати не тільки суто представники роботодавців, працівників та органів державної влади. У цьому процесі можуть бути задіяні неурядові організації різної спрямованості (наприклад ті що займаються вирішенням проблем навколишнього середовища, питаннями етнічних меншин, тощо), наукові органі-

зації та об'єднання, а також представники територіальних громад, або суспільства в цілому.

Недосконалість визначення «соціального діалогу» в законі підтверджують і інші автори. Наприклад Лосиця І. [15, с. 105] вважає, що соціальний діалог має виступати як спосіб цивілізованого узгодження інтересів різних груп при вирішенні протиріч, які виникають, і попередження конфліктів у соціально-економічній і трудовій сферах. Тобто автор умисно підкреслює, що трудова сфера – це не єдина сфера реалізації соціального діалогу, є інші напрями соціально-економічного розвитку суспільства, які потребують його впровадження та ефективної реалізації. Лосиця І. розглядає соціальний діалог як перевірений інструмент дієвої політики сучасних правових демократичних держав, за допомогою якого досягається створення й стабільне функціонування систем освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення, високий рівень життя громадян, забезпечення їх прав і свобод, а також соціальна злагода у суспільстві, тому дослідник також критикує зазначений законодавчий акт та вказує на необхідність доопрацювання та більш чіткого визначення поняття «соціальний діалог» [15, с. 108].

Прикладний, але у той же час цікавий підхід до трактування поняття «соціальний діалог» пропонують Крайнік О. та Біль М. [16], які вважають, що соціальний діалог у передбачає залучення до співпраці різних управлінських секторів: серед яких перший сектор – органи державної влади, другий сектор – суб'єкти підприємницької діяльності, третій сектор – громадські організації, четвертий сектор – наукові та освітні організації. Автори розглядають доцільність впровадження соціального діалогу в туристичній галузі, та називають власний підхід міжсекторальною взаємодією всіх суб'єктів управління. Даний варіант трактування «соціального діалогу» також суперечить законодавчо закріпленому визначенню та підкреслює його обмеженість.

Ідентифікувавши сутність кожної складової поняття «соціальний діалог» та наявні підходи щодо його трактування, можна підвести підсумок, та запропонувати єдине визначення даного терміну, з урахуванням всіх недоліків та рекомендацій. Отже, соціальний діалог – це специфічна форма комунікаційного процесу між двома або бі-

льше сторонами у будь-якій сфері життєдіяльності, яка дозволяє дійти консенсусу щодо вирішення питань соціально-економічного розвитку суспільства.

Для повного розкриття поняття «соціальний діалог» виникає потреба у визначенні рівнів реалізації зазначеної категорії. У Законі України «Про соціальний діалог в Україні» йдеться про чотири рівні, а саме: національний, галузевий, територіальний, локальний рівні. Такої ж думки дотримується більшість науковців, які займаються дослідженнями у даній сфері, але спираючись на проведений аналіз та представлене визначення «соціального діалогу», пропонуємо збільшити кількість рівнів до шести, а саме:

1. Міжнародний рівень. Рівень соціально-економічного розвитку суспільства залежить не тільки від взаємодії різних представників суспільства всередині держави. Сьогодні в умовах глобалізації та інтеграції України до світового співтовариства все більш актуальною стає проблема реалізації ефективного соціального діалогу на міждержавному рівні за участю міжнародних організацій.

2. Національний рівень. У соціальному діалозі на рівні держави можуть приймати участь державні виконавчі органи влади, всеукраїнські об'єднання бізнесу, всеукраїнські об'єднання профспілок та всеукраїнські громадські організації, наукові інститути державного рівня.

3. Галузевий рівень. На цьому рівні учасниками соціального діалогу можуть бути представники державних органів виконавчої влади, галузеві об'єднання підприємців всеукраїнське галузеве об'єднання профспілок та можливо також конкретні всеукраїнські громадські організації, науково-освітніх організації та установи, що здійснюють дослідження в даній галузі.

4. Територіальний рівень. Соціальний діалог в рамках конкретного регіону може бути реалізований за рахунок участі у ньому регіональних органів самоврядування та виконавчої влади, регіональних профспілкових відділень та регіональних неурядових громадських об'єднань, а також наукових і освітніх організацій, що функціонують на регіональному рівні.

5. Локальний рівень. Конкретні суб'єкти підприємницької діяльності та профспілкові відділення, які захищають інтереси працівників; окремі відділення гро-

мадських організацій, конкретні наукові та освітні установи.

6. Особистісний рівень. Найнижчий рівень соціального діалогу, про який ніхто не згадує, але дуже часто саме на рівні особистостей як в рамках однієї так і різних організацій, вирішуються важливі питання підвищення рівня життя окремих представників, або конкретної територіальної громади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз різних наукових підходів та наявних законодавчо-нормативних документів що стосуються трактування поняття «соціальний діалог» дозволив обґрунтувати роль та представити єдине визначення категорії «соціальний діалог», який пропонується розглядати як специфічну форму комунікаційного процесу між двома або більше сторонами у будь-якій сфері життєдіяльності, що дозволяє дійти консенсусу стосовно вирішення питань соціально-економічного розвитку суспільства. На підставі даного визначення запропоновано замість прийнятих чотирьох розглядати шість рівнів реалізації соціального діалогу, а саме: міжнародний, національний, галузевий, територіальний, локальний та особистісний рівні.

Запропоновані новації стосовно теоретичних засад становлення соціального діалогу складуть ґрунтовний базис для подальших досліджень щодо розвитку соціального діалогу в контексті соціально-економічного розвитку українського суспільства.

Література

1. Громадська Н. А. Соціальний діалог як інструмент впровадження державної соціальної політики: автореф. дис. на здобуття ступеня кандидата політичних наук: спец. 23.00.02 – Політичні інститути та процеси / Н. А. Громадська – Миколаїв – 2008 – 20 с.
2. Маршавін Ю. М. Економічні та інституціональні засади регулювання ринку праці України: дис. на здобуття ступеня доктора економічних наук: спец. 08.00.07 – демографі, економіка праці, соціальна економіка і політика / Ю. М. Маршавін – Київ – 2012 – 463 с.
3. Антонова О. Соціальний діалог як модель взаємодії законодавчого органу з неурядовими організаціями / О. Антонова //

Ефективність державного управління: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 35 – С. 179 – 186.

4. Цвих В. Ф. Соціальний діалог: основні підходи до визначення / В. Ф. Цвих, Д. В. Неліпа // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2006 - № 81-83. – С. 182 – 185.

5. Трюхан О. А. Організаційно-правові норми соціального діалогу. автореф. на здобуття ступеня кандидата юридичних наук / О. А. Трюхан – Одеса. – 2006. – 23 с.

6. Парчевская С. Производственные отношения и социальный диалог [Электронный ресурс] / С. Парчевская // Принципи становлення соціального діалогу. Матеріали науково-практичної конференції МИТСО, - Витебск: УО ФПБ «МИТСО», 2005 - Режим доступу: http://www.fpb.by/dfiles/000350_518596_MITSO_mart.doc

7. Петроє О. М. Соціальний діалог у державному управлінні: спроба структурування проблеми [Електронний ресурс]/ О.М. Петроє // Державне управління: теорія та практика. Електронне наукове фахове видання. – 2008. - № 2. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej8/>

8. Петроє О. М. Поняття «діалог» у термінологічній традиції зарубіжної та вітчизняної наукової думки. [Електронний ресурс] / О.М. Петроє // Державне управління: теорія та практика. Електронне наукове фахове видання. – 2011. - № 12. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/>

9. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>

10. Кемеров В. Философская энциклопедия. Текст / В. Кемеров – М.: "Панпринт", 1998 г. – 453 с.

11. Большая советская энциклопедия в 30 томах / гл. ред. А. М. Прохоров – М.: Советская энциклопедия – Т. 8. – 3-е изд. – 1972 – 591 с.

12. Академічний тлумачний словник української мови у 11 томах – К: Наукова думка, 1970-1980 р. р. – Т. 9. – 476 с.

13. Про розвиток соціального діалогу: Указ Президента України від 29.12.2005 р. № 1871 // Офіц. вісник України. – 2005. – № 52. – Ст. 3271.

14. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI // ВВР – 2011. - № 28 – ст. 255

15. Лосиця І. О. До питання соціального діалогу: аналіз новітнього законодавства / І. О. Лосиця // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2011 – Том 24 (63). № 1 – С. 105-112.

16. Крайник О. Туристичний кластер регіону, як форма соціального діалогу: управлінський аспект [Електронний ресурс] / О. Крайник, М. Біль // Демократичне врядування. Науковий вісник – 2009. – Вип. 4. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm

References

1. Gromads'ka N. A. Social'nij dialog jak instrument vprovadzhennja derzhavnoï social'noï politiki: avtoref. dis. na zdobuttja stupenja kandidata politichnih nauk: spec. 23.00.02 – Politichni instituti ta procesi. / N. A. Gromads'ka – Mikolaïv – 2008 – 20 s.

2. Marshavin Ju. M. Ekonomichni ta institucional'ni zasadi reguljuvannja rinku praci Ukraïni: dis. na zdobuttja stupenja doktora ekonomichnih nauk: spec. 08.00.07 – demografi, ekonomika praci, social'na ekonomika i politika. / Ju. M. Marshavin – Kiïv – 2012 – 463 s.

3. Antonova O. Social'nij dialog jak model' vzaemodii zakonodavchogo organu z neurjadovimi organizacijami / O. Antonova // Efektivnist' derzhavnogo upravlinnja: zb. nauk. prac'. – 2013. – Vip. 35 – S. 179 – 186.

4. Cvih V. F. Social'nij dialog: osnovni pidhodi do viznachennja / V. F. Cvih, D. V. Nelipa // Visnik Kiïvs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2006 - № 81-83. – S. 182 – 185.

5. Trjuhan O. A. Organizacijno-pravovi normi social'nogo dialogu. avtoref. na zdobuttja stupenja kandidata juridichnih nauk / O. A. Trjuhan – Odesa. – 2006. – 23 s.

6. Parchevskaja S. Proizvodstvennye otnoshenija i social'nyj dialog [Elektronnij resurs]/ S. Parchevskaja. // Principi stanovlennja social'nogo dialogu. Materialy nauchno-prakticheskoi konferencii MITSO, - Vitebsk: UO FPB «MITSO», 2005 - Rezhim dostupu: http://www.fpb.by/dfiles/000350_518596_MITSO_mart.doc

7. Petroe O. M. Social'nij dialog u derzhavnomu upravlinni: sprobna strukturuvannja problemi [Elektronnij resurs]/ O .M. Petroe // Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktika. El-

ektronne naukove fahove vidannja. – 2008. - № 2. – Rezhim dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej8/>

8. Petroe O. M. Ponjattja «dialog» u terminologichnij tradicii zarubizhnoï ta vitchiznjanoï naukovoï dumki. [Elektronnij resurs] / O .M. Petroe // Derzhavne upravlinnja: teorija ta praktika. Elektronne naukove fahove vidannja. – 2011. - № 12. – Rezhim dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/>

9. Vikipedija – vil'na enciklopedija [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu: <http://ru.wikipedia.org>

10. Kemerov V. Filosofskaja jenciklopedija. Tekst / V. Kemerov – M.: "Panprint", 1998 g. – 453 s.

11. Bol'shaja sovetskaja jenciklopedija v 30 tomah / gl. red. A. M. Prohorov – M.: Sovetskaja jenciklopedija – T. 8. – 3-e izd. – 1972 – 591 s.

12. Akademichnij tlumachnij slovník ukraïns'koï movi u 11 tomah – K: Naukova dumka, 1970-1980 r. r. – T. 9. – 476 s.

13. Pro rozvitok social'nogo dialogu: Ukaz Prezidenta Ukraïni vid 29.12.2005 r. № 1871 // Ofic. visnik Ukraïni. – 2005. – № 52. – St. 3271.

14. Pro social'nij dialog v Ukraïni: Zakon Ukraïni vid 23 grudnja 2010 roku № 2862-VI // VVR – 2011. - № 28 – st. 255

15. Losicja I. O. Do pitannja social'nogo dialogu: analiz novitn'ogo zakonodavstva / I. O. Losicja // Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernad'skogo. Serija «Juridicheskie nauki». – 2011 – Tom 24 (63). № 1 – S. 105-112.

16. Krajnik O. Turistichnij klaster regionu, jak forma social'nogo dialogu: upravlins'kij aspekt [Elektronnij resurs] / O. Krajnik, M. Bil' // Demokratichne vrjaduvannja. Naukovij visnik – 2009. – Vip. 4. – Rezhim dostupu:

http://tourlib.net/statti_ukr/krajnyk.htm

Зеленко Е. А.

Роль социального диалога в контексте социально-экономического развития общества

В статье обоснована актуальность исследования категории "социальный диалог". Основательный обзор подходов отечественных и зарубежных ученых, а также проведенный анализ составляющих понятия "социальный диалог", и законодательно-нормативных принципов его реализации, позволил опеределить роль и представить единое определение этого термина в контексте социально-экономического развития общества. На основании собранной и проанализированной информации, предложено вместо известных четырех рассматривать шесть возможных уровней внедрения социального диалога.

Ключевые слова: социальный диалог, общество, социально-экономическое развитие, участники диалога, уровень внедрения.

Zelenko O.

The role of social dialogue in the context of social and economic development society

In the article the relevance of "social dialogue" category are researched. A substantive review of domestic and foreign scientists approaches, as well as an analysis of the components in the "social dialogue" concept, the analysis of legal and normative basis for its implementation allowed to identify the role and to submit a unified definition of this term in the context of socio-economic development. Based on the collected and analyzed information, it is proposed to consider six possible levels of social dialogue implementation instead of well-known four levels.

Keywords: social dialogue, community, social and economic development, dialogue participants, the level of implementation.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Луганськ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Luhansk, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана
20.02.2014 р.

